

**O'SMIRLARNING KASB TANLASH MOTIVLARIGA TA'SIR ETUVCHI
IJTIMOIY PSIXOLOGIK MEXANIZMLAR.**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.12544898>

Mo'minov Davronjon Marifjon o'g'li

Farg'ona davlat universiteti psixologiya kafedrasi o'qituvchisi

Elektron pochta: davronmominov02@gmail.com

ANNOTASIYA

Ushbu maqolada davlat tomonidan katta e'tibor berib kelinayotgan maktab o'quvchilarining kasb tanlash motivlari amaliy jihatdan o'rganib chiqilgan. Kasb tanlash har bir inson hayotida muhim o'rin egallaydi, shu sababdan ushbu jarayonga qanchalik erta, maqsadli va mas'uliyat bilan kirishilsa, shunchalik yaxshi natijalarni beradi. Kasbni to'g'ri tanlash uchun esa imkon qadar ko'proq mutaxassisliklar haqida chuqur tushunchaga ega bo'lish lozim. Chunki inson tanlagan kasbi bo'yicha to'liq va ob'ektiv ma'lumotga ega bo'lsa, xato qilish ehtimoli shunchalik kam bo'ladi. Shu sababdan kasb tanlashda nimalarga ahamiyat qaratish lozimligi va bu vaziyatda o'quvchi yoshlarga kimlar tomonidan psixologik ta'sir o'tkazilishi mumkunligi haqida qisqa bayon qilingan.

**СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ МЕХАНИЗМЫ, ВЛИЯЮЩИЕ
НА МОТИВЫ ВЫБОРА ПРОФЕССИИ ПОДРОСТКОВ.**

АННОТАЦИЯ

В данной статье с практической точки зрения исследуются мотивы выбора профессии школьниками, которым уделяется большое внимание со стороны государства. Выбор профессии играет важную роль в жизни каждого человека, поэтому чем раньше, целенаправленно и ответственно будет начат этот процесс, тем лучше будут результаты. Чтобы правильно выбрать профессию, необходимо глубоко разбираться в как можно большем количестве специальностей. Потому что, если человек имеет полную и объективную информацию о выбранной профессии, вероятность совершить ошибку меньше. По этой причине дается краткое описание того, на что следует обращать внимание при выборе профессии, и кто может психологически повлиять на студентов в данной ситуации.

**SOCIAL PSYCHOLOGICAL MECHANISMS AFFECTING TEENAGERS'
CAREER CHOICE MOTIVES.**

ANNOTATION

In this article, the motivations for choosing a profession of schoolchildren, which are paid a lot of attention by the state, are studied from a practical point of view. Choosing a profession plays an important role in everyone's life, so the earlier, purposefully and responsibly this process is started, the better the results will be. In order to choose the right profession, it is necessary to have a deep understanding of as many specialties as possible. Because if a person has complete and objective information about the chosen profession, the probability of making a mistake is less. For this reason, a brief description of what to pay attention to when choosing a profession and who can psychologically influence young students in this situation is given.

Kalit so'zlar

kasb tanlash, kasb, motiv, ma'naviy, kasb sohalari, aqliy, mehnat, xarakter, estetik, qiyinchilik, ziddiyat.

Ключевые слова

выбор карьеры, карьера, мотивация, духовная, карьерная сфера, психическая, трудовая, характер, эстетическая, трудность, конфликт.

Key words

career choice, career, motivation, spiritual, career fields, mental, labor, character, aesthetic, difficulty, conflict.

O'zbekiston Respublikasining Kadrlar tayyorlash milliy dasturini ro'yobga chiqarish har tomonlama kamol topgan, jamiyatda turmushga moslashgan, ta'lim va kasb-hunar dasturlarini ongli ravishda tanlash hamda keyinchalik puxta o'zlashtirishga qodir, davlat va oila oldida o'z javobgarligini his etadigan fuqarolarni tarbiyalashni nazarda tutadi.

Insonning kasbiy shakllanishi va mutaxassis sifatida kamolga yetishini uning hayot yo'lidan ayri holda tasavvur etib bo'lmaydi. Psixologik adabiyotlarda ta'kidlab o'tilganidek, kishining kasbiy shakllanishi butun hayoti davomida kechadigan jarayon bo'lib uning yoshiga hamda shaxsining taraqqiyotiga mos holda boradi. Kasbiy faoliyat sohasidagi muvaffaqiyat va mutaxassisning mahorat darajasiga erishish sur'ati uning kasb tanlash motivlari bilan o'zaro aloqadordir.

Kasb tanlash o'spirinlar uchun muhim muammolardan biridir. Tanlov doirasi qanchalik keng bo'lsa, u shunchalik psixologik jihatdan murakkablashib boradi. Shaxsning subyektiv moyilliklari va u yoki bu faoliyatga qobiliyatligi bir butunlikni tashkil etadi. Qiziqish va moyillik faoliyat jarayonida shakllanadi va

o'zgarib boradi. Biroq o'spirinlarda yaqqol ifodalangan, barqaror va faol moyillik har doim ham kuzatilmaydi. Kasb tanlash arafasida turgan o'spirinlarning mazkur sohaga qanchalik mos, moyilekanligi faqatgina faoliyat kuzatuv, nazariy, tajriba jarayonidagina aniqlanadi.

Kasb tanlash motivlarning shakllanishiga ta'sir etuvchi ijtimoiypsixologik omillar juda ko'p bo'lib, ular bir-biri bilan o'zaro mutanosiblikka ega. O'spirinning kasb tanlashiga ta'sir etish kuchiga ko'ra asosiy o'rinni do'stlari va o'rtoqlari bilan bir-birini tushunish munosabatlari tashkil etadi. Ikkinchi o'rinni tez ta'sir etuvchi ommaviy axborot vositalari- kitoblar, gazeta, jurnal, kinofilm, teleko'rsatuvlar, ayniqsa, internet egallaydi. Uchinchi o'rinda pedagogik jamoa, sinf rahbari, fan o'qituvchilari, ta'lim muassasasi direktori va o'rinbosarlari, mahalladoshlari turadi. To'rtinchi o'ringa oiladagi bevosita ma'naviy-ma'rifiy muhitni qo'yish mumkin. Beshinchi o'rinni o'quv fanlarini o'zlashtirish jarayoni egallaydi. Ya'ni, o'spirin qanchalik yuqori darajada o'zlashtirsa o'quv fanlari uning kasb tanlashiga ijobiy ta'sir ko'rsatib o'z samarasini beradi. Keyingi navbatda darsdan tashqari tarbiyaviy ishlar, ijtimoiy-foydali va ishlab chiqarish mehnatini ko'rsatish mumkin.

O'spirinlarda biror o'quv faniga ishtiyoq natijasida ularda har xil kasblarga qiziqish paydo bo'lgach, tanlangan kasbni o'zlashtirish bilan bog'liq fanga qiziqish tobora ortib boraveradi. Natijada fan to'garak mashg'ulotlariga va fakultativ kurslarga qatnashish ishtiyoqi vujudga keladi.

O'spirin bu imkoniyatdan unumli foydalanishi maqsadga muvofiq, deb ta'kidlamoqchimiz. Kasb tanlash o'spirinda kasblar olami va ularning insonga hamda uning xususiyatlariga qo'yiladigan talablar haqida tasavvurlar bo'lishini taqozo etadi. Ba'zan ularning har ikkisi ham o'spirinlarda yetishmasligi mumkin.

O'spirinlarda kasblar haqida yaqqol tasavvur bo'lmasligi sababli, ular ko'proq xatoga yo'l qo'yadilar. Tanlangan yoki tanlanishi zarur bo'lgan kasb qanday shaxsiy fazilatlarni talab qilishini tushunib yetmaydilar. O'z qobiliyatlarini oqilona baholay olmasliklari tufayli u yoki bu kasbni egallash uchun qanchalik tez va aniq harakat qila olishlarini, bu ishga moslasha olishlari mumkinligini bilmaydilar. Biroq hozir mazkur ko'ngilsiz holatlarning oldini olish va bartaraf etish imkoniyatlari mavjud. Bular: kasblarni o'rganish usullarini ishlab chiqish, ularni tavsiflash va aniq qilib ifodalash; o'qituvchining kasblar bo'yicha batafsil targ'ibot ishlari olib borishi, kasblar yuzasidan maslahatlar berish, o'spirin va uning otanasini bilan birga kasbga yo'naltirish tadbirlarini ko'rib chiqishi; o'spirinlarni kasbning asosiy turlari bilan tanishtirish; psixodiagnostik va kasb tanlash usullarining amaliyotga tatbiq qilishga moslashtirilgan turlarini ishlab chiqish; joylarda zamon talabiga mos kasb tanlash xonalarini tashkil etish; kasb tanlash targ'iboti yuzasidan o'spirinlarni ommaviy axborot vositalariga jalb qilish va

psixologik jihatdan tayyorlashdan iborat ta'lim konsepsiyasining asosiy yo'nalishlaridan biridir.

O'spirinlarning qiziqishi, mayli, intilishi, qobiliyati, iste'dodlari asosida tanlagan kasblariga to'g'ri yo'naltirish ular uchun katta hayotiy masaladir. Kasb tanlash jarayonida o'spirinlarga o'qituvchilar, ota-onalar, jamoatchilik, o'z kasbining ustalari, murabbiylar alohida e'tibor berishlari, to'g'ri yo'l-yo'riq ko'rsatishlari kerak. Zero, bu amaliy faoliyat fuqarolik jamiyati rivojlanishiga xizmat qiladi.

Psixologiya fanida kasbiy shakllanish jarayonini davrlashtirishning bir necha variantlari ishlab chiqilgan. Bu borada rus olimi T.V.Kudryavsev shaxsningkasbga munosabati va faoliyatni bajarish darajasi mezoniga ko'ra kasbiy shakllanishning quyidagi bosqichlarini ajratib ko'rsatgan:

- 1) kasbiy moyillikning paydo bo'lishi va shakllanishi;
- 2) kasbiy ta'lim va kasbiy faoliyatga tayyorgarlik ko'rish;
- 3) kasbiy faoliyatga kirishish, jamoada o'z o'rnini topishga faol intilish;

Mazkur tasnifda keltirilgan har bir bosqichda kasb tanlashga undagan motivlarning kuchi va sifati muhim ahamiyatga egaligi ko'rsatib o'tilgan. Rus olimi YE.A.Klimov esa insonni mehnat subyekti sifatida talqin etib kasbiy yo'nalgan davrlashtirishni quyidagicha asoslab bergan:

1) o'yindan oldingi bosqich (4 yoshgacha bo'lgan davr) – kishining keyingi rivojlanishi va mehnatga kirishuvi uchun asos bo'lgan idrok qilish vazifalarini o'zlashtirish;

2) o'yin bosqichi (5-8 yosh) – inson faoliyatining “asosiy mazmuni”ni o'zlashtirish;

3) o'quv faoliyatini o'zlashtirish bosqichi (8-12 yosh) – faoliyatni rejalashtirish, o'zini-o'zi nazorat va tahlil qilish;

4) optatsiya bosqichi (12-17yosh) –kasb-hunar ta'limi muassasalarida kasb tanlash davri;

5) adept bosqichi (17-20 yosh) –tanlangan ixtisoslik bo'yicha kasbiy tayyorgarlik;

6) adaptant bosqichi (20-23 yosh) –kasbning ichiga kirish va unga ko'nikish;

7) internal bosqich(23-26 yosh) –kasbiy tajriba to'plash;

8) kasbiy mahorat bosqichi–mehnat faoliyatini malakali bajarish;

Kasbiy shakllanish jarayonining dastlabki va ayni damda o'ta muhim bosqichi bo'lajak kasbni tanlash, ya'ni aniq bir kasbiy qarorga kelishigacha bo'lgan davrni o'z ichiga oladi. Yoshlarning kasb tanlashga tayyorgarlik darajasi faqatgina yosh xususiyatiga bog'liq emas, u ma'lum yoshga kelib o'z-o'zidan shakllanib qolmaydi.

Shaxsning kasbiy shakllanishida ijtimoiy vaziyatlar, ma'naviy muhit va yetakchi faoliyat muhim omil hisoblanadi. Kasbiy ta'lim oila va ta'lim

muassalarida amalga oshiriladigan kasb tanlangunga qadar davom etgan ta'limtarbiya negizida, ya'ni kasb tanlashga psixologik tayyorlash hamda mehnat faoliyatiga ruhan tayyorgarlikka ko'maklashadigan amaliy vosita, omil sifatida davom ettirilgach, u albatta ijobiy natija beradi, deb ta'kidlamoqchimiz.

ADABIYOTLAR:

1.Кудрявцев Т.В. Психология профессионального обучения и воспитания.- М.,1997.

2.Климов Е. А. Психология профессионального обучения и воспитания. - М., Просвещение, 1990.